

**Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Az EU szerepe és kapcsolatai
Közép-Ázsiával, valamint a civil társadalom hozzájárulása**

(2011/C 248/08)

Előadó: **Jonathan PEEL**

2010. szeptember 15–16-i plenáris ülésén az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság úgy határozott, hogy eljárási szabályzata 29. cikkének (2) bekezdése értelmében saját kezdeményezésű véleményt dolgoz ki a következő tárgyban:

Az EU szerepe és kapcsolatai Közép-Ázsiával, valamint a civil társadalom hozzájárulása.

A bizottsági munka előkészítésével megbízott „Külkapcsolatok” szekció 2011. május 25-én elfogadta véleményét.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2011. június 15–16-án tartott, 472. plenáris ülésén (a június 16-i ülésnapon) 112 szavazattal 5 ellenében, 12 tartózkodás mellett elfogadta az alábbi véleményt.

1. Következtetések és ajánlások

1.1 Európától eltérően az öt közép-ázsiai állam körében alig tapasztalható a regionális összetartozás érzése. Az EGSZB sürgeti az Európai Bizottságot és a többi uniós intézményt, hogy tegyenek további erőfeszítéseket a sokkal hangsúlyosabb regionális identitás és integráció érdekében, bátorítsák az egyes államokat a szomszédjaikkal való szorosabb együttműködésre, csökkentve így az etnikai és területi kérdésekhez kapcsolódó problémákat, és utat nyitva a nagyobb és fenntarthatóbb gazdasági és társadalmi fejlődés előtt.

1.1.1 Az EGSZB-nek meggyőződése, hogy égető szükség van egy átfogó, koherens és koordinált uniós stratégiára az EU és a közép-ázsiai országok civil társadalmi közötti hatékony kapcsolatok építése és fejlesztése érdekében. E kapcsolatok intenzitása jelenleg rendkívül alacsony. Első lépésként egy sokkal magasabb szintű uniós diplomáciai képviselőt kell kiépíteni.

1.1.2 Fontos az uniós intézmények körében fellelhető tapasztalatok minél teljesebb felhasználása, nem utolsósorban a Lisszaboni Szerződés 11. cikkének szellemében. Felkérjük ezért az Európai Külügyi Szolgálatot, hogy ott, ahol lehetséges, működjön együtt az EGSZB-vel. Ennek az együttműködésnek kiemelt területe lehetne a kapacitásépítés, tekintettel a máshol (pl. a Balkánon és Latin-Amerikában) szerzett tapasztalatainkra.

1.1.3 Javasoljuk, hogy az EGSZB bevonásával az Európai Külügyi Szolgálat építsen ki egy formális mechanizmust, először is az egyes államokban működő fő civil társadalmi partnerek – köztük a független vállalati és szakszervezeti partnerek – világosabb meghatározásának támogatására, másodsor pedig az új, feltörekvő civil társadalmi szervezetek azonosításának az elősegítésére, illetve fejlődésük támogatására. E célkitűzések előmozdítása érdekében egy kis létszámú EGSZB-delegációnak kellene Közép-Ázsiába utaznia.

1.1.4 Az EGSZB határozottan támogatja az emberi jogokról folytatott párbeszéd jól strukturált uniós folyamatát, amely az EU közép-ázsiai stratégiájának korai, kedvező eredménye. Mely csalódottságának ad azonban hangot amiatt, hogy mindeddig nem vonták be e folyamatba. Ennek orvoslását fő prioritásként kell kezelni.

1.1.5 Arra való tekintettel, hogy a lakosság túlnyomó része a 25 év alatti korosztályhoz tartozik, a sokkal mélyebb személyes kapcsolatok kiépítésére irányuló erőfeszítéseknek magukban kell foglalniuk a szorosabb ifjúsági és oktatási kapcsolatokat, valamint az Erasmus Mundus program mindkét fél általi nagyobb mértékű alkalmazásának ösztönzését. Ide kellene, hogy tartozzon az oktatási célra történő vízumkiadás felgyorsítása, a leghatékosabb közép-ázsiai diákok számára nyújtott díjkezelmény, az angol nyelvű tankönyvek támogatása, a nyári egyetemek rendezése, valamint az egyetemi és középiskolai szintű partnerségek kialakítása is.

1.2 Az emberi jogok szélesebb kérdésköre szorosan összefügg a civil társadalom nagyobb szerepének ösztönzésével. Olyan kulcsfontosságú terület ez, ahol Európa támogatást nyújthat és ezt hatékonyan meg is teszi, miközben Közép-Ázsia országai független útjukat járják. A ténylegesen a figyelem középpontjában álló kérdéseket azonban egyeztetni kell, és a kulturális hagyományokat is figyelembe kell venni. A folyamatosan fennálló problémák ellenére mind az öt állam ratifikálta a 8 alapvető ILO-egyezményt (a két kivétel ismertetésére az 5.4.1. pontban kerül sor). A kölcsönös bizalom kiépítésének gyakorlati útját jelenti annak meghatározása, hogy ezeknek és más kötelezettségeknek a teljesítésében Európa miként és hol segítheti Közép-Ázsiát.

1.2.1 Az EGSZB erőteljesen támogatja az öt országgal kötendő esetleges kereskedelmi megállapodásokra vonatkozó kezdeményezéseket is. Ezzel összefüggésben, és összhangban a közelmúltbeli más uniós kereskedelmi megállapodásokkal, minden esetben egy civil társadalmi fórum felállítását sürgetjük, amely a fenntartható fejlődéssel is foglalkozik majd, ismételt lehetőséget nyújtva az EGSZB tapasztalatainak megosztására.

1.3 Kiemelt jelentőséggel bír e vonatkozásban az élelmezés-biztonságnak, a vízellátás biztonságának és az energiaellátásnak a kapcsolódó, de sok nehézséget felvető kérdése. Javasoljuk, hogy e súlyos problémák holisztikus kezelésének érdekében az EU játsszon nagyobb szerepet az öt állam együttműködésének bátorításában. Az Európai Bizottságnak tisztáznia kell, hogy e kérdések mennyire függenek össze. A vízellátás és az élelmezés biztonságának területén Európa pozitív tapasztalatokat szerzett más országok segítségével, és ezt itt is teljes mértékben ki kellene használni a mélyebb bizalom kiépítésére.

1.4 Az EGSZB ajánlja, hogy a jövőbeli kereskedelmi tárgyalások vonatkozásában már korábban jelzettekhez ⁽¹⁾ hasonlóan, az Európai Bizottság a GSP Plus rendszere által felsorolt 27 egyezményt használja egyrészt a Közép-Ázsiával folytatott szélesebb körű, nem az energiával kapcsolatos kereskedelme fejlesztésének, másrészt pedig – amennyiben erre szükség van – a kereskedelemmel kapcsolatos technikai segítségnyújtás (TRTA) intézkedéseinek kiindulópontjául.

1.5 Az EGSZB azt javasolja, hogy az EU közép-ázsiai kapcsolatait az EU Oroszországgal, Kínával és Törökországgal fenntartott kapcsolatai alapján megvalósuló szoros és kölcsönös tájékoztatás keretében fejlesszék. Az Iránnal szemben életbe léptetett szankciók fennmaradásáig ezt az országot nem kell az együttműködésbe bevonni.

1.6 A közép-ázsiai államok jelentős potenciális energiatartalékokkal rendelkeznek, amelyek további és kiegészítő (nem alternatív) energiaforrást jelentenek Európa számára, bár a tranzit és a szállítás körülményei miatt nehézkesebb formában. Fontos, hogy ezeknek a kapcsolatoknak az életképessége gyakorlati és gazdasági indokokon alapuljon.

1.7 Közép-Ázsia nem válhat az európai közlekedési és tranzit kapcsolatok végállomásává, inkább a Kínába és annál is messzebb vezető út állomásaként kell rá tekinteni. Egymáshoz kell igazítani Kína és az EU tervezett közlekedési folyosóit. A régi Selyemutat kereskedelmi és energetikai „autópályává” kellene fejleszteni.

2. Bevezetés

2.1 Bár területét tekintve Kazahsztán a kilencedik legnagyobb ország, Közép-Ázsia öt országának (Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán, Türkmenisztán és Tádzsikisztán) együttes lakossága csak kb. 61 millió fő – ugyanannyi, mint önmagában az Egyesült Királyságé, Franciaországé vagy Olaszországé.

2.2 Alapvető annak figyelembevétele, hogy ezek az országok valójában új államok, amelyek még mindig jelentős mértékben változnak. Bár függetlenek és teljes mértékben elismertek, területük a Szovjetunió szétesése nyomán alakult ki. Egyikükben sem jött létre jelentős „nemzeti felszabadító mozgalom”. Új és független vezetői rétegek mindegyikükben a korábbi szovjet politikai elit került hatalomra. Ez a közös háttér pozitív elem marad a regionális kohézió előmozdításában, amely elenyésző mértékű és messze áll az Európa-szerte tapasztalttól. Az EU ebben a régióban is ösztönzi a regionális kohézió elgondolását.

2.3 Ezen túlmenően ezek az országok olyan határokon belül jöttek létre, amelyeket nem saját maguk állapítottak meg, és amelyek nem a természetes határokon alapulnak. Kívülálló határozták meg ezeket, szovjet tagköztársaságokká változtatva az országokat és etnikai feszültségeket keltve. Legutóbb épp Kirgizisztán szolgáltatott erre példát, ahol az üzbég kisebbség került nyomás alá. Mindez komoly lehetőséget jelent az EU számára, hogy átadja a nemzeti feszültségek kezelése terén szerzett tapasztalatait.

2.4 Ezeknek az államoknak egy további öröksége a tervgazdaság, amelynek fenntartásában a jelenleg uralkodó elit érdekeltnek mutatkozik. A mélyen gyökerező bénultságot tovább bonyolította a régi nemzetközi stratégiai versengések újjáéledése (nem utolsósorban az Afganisztánhoz és Iránhoz való közelség miatt), amelyek mostanra viszont már alapvetően gazdasági jellegűvé is váltak a még nem számszerűsített természetes energiaforrások – elsősorban a kőolaj és (főleg Türkmenisztánban) a földgáz – felfedezése miatt.

2.4.1 A régióban (Kazahsztánban) már látható a hatalom családi utódlása kérdésének megjelenése. A régi szovjet némenklátúra közigazgatási infrastruktúrája jelenleg már inkább törzsi/családi némenklátúraként írható le. A semlegesebb közigazgatás kiépítésének támogatása egy másik olyan potenciális terület, ahol az EU civil társadalmi és kormányzati programjainak keretén belül segítséget nyújthat.

2.5 Mielőtt a tizenkilencedik században orosz uralom alá került, Közép-Ázsia egy sor egzotikus nevű, függetlenségükhöz ragaszkodó moszlim kánságot és emirátust foglalt magában, ideértve Buharát és Hivát, amelyek az őket körülvevő hatalmas sivatagi területek miatt távoliakká számítottak. A tizennegyedik században Timur Lenk hatalmas birodalmat épített fel, melynek központja Szamarkand volt, míg a lakosság részben Dzsingisz Kán seregeinek és az Arany Hordának a leszármazottja. Ugyancsak említésre érdemes e terület kiemelkedő tudományos hagyománya, különösképpen a csillagászat területén, amely a Timur Lenk unokája, Ulug bég által az 1420-as években alapított csillagvizsgálóhoz vezethető vissza. Kazahsztán napjainkban is nagymértékben részt vesz az űrprogramban.

3. Egy új Nagy Játszma?

3.1 Ahogy már említésre került, barátságtalan fekvése ellenére Közép-Ázsia stratégiai szempontból kiemelkedő jelentőségűvé vált. Emlékeztetve a tizenkilencedik századi „Nagy Játzmára” (amikor a brit és orosz hatalmi törekvések közötti konfliktus színpada volt), Kelet-Ázsia mellett valószínűleg újra ez az a területe a világnak, ahol a legtöbb jelentős érdekütközés várható.

3.2 A több mint egy évszázados orosz uralom miatt az **orosz** befolyás természetesen nagyon erős ezen a területen. Az orosz a közös nyelv, továbbra is erősek a gazdasági kapcsolatok, és Oroszország úgy véli, hogy ez a régió természetes része befolyási övezetének. 2010-ben Kazahsztán vámuniót hozott létre Oroszországgal (és Fehéroroszországgal), amit a régió többi országa érdeklődéssel figyelt. Kirgizisztán mint egyetlen WTO-tag számára azonban ez problémás lehet. Üzbegisztán és Türkmenisztán ugyanakkor a többiekénél sokkal bizalmatlamban szemléli a kapcsolatok újjáépítését Oroszországgal.

3.3 A fejlesztések területén **Kínának** is jelentős szerepe van, ennek hivatalos kifejezési formája tagsága a Sanghaji Együttműködési Szervezetben (amelynek Oroszország és Irán is tagja). Kínának stratégiai energetikai érdekei vannak – 2010-ben rekordidő alatt építettek ki egy Türkmenisztánból induló, Üzbegisztánon és Kazahsztánon keresztül vezető gázvezetékét,

⁽¹⁾ HL C 211., 2008.8.19., 82. o.

amelyet teljes mértékben összekötnek majd a kínai belföldi energiahálózattal. Kína nagymértékben érdekelt a Nyugat felé vezető és Közép-Ázsián áthaladó stratégiai vasúti és közúti folyosók építésében is, ezeket azonban még nem igazították a kelet felé vezető európai közlekedési folyosókhoz. Ezt a problémát orvosolni kell. A már turistaútvonalnak számító régi Selyemutat kereskedelmi és energetikai útvonalként ugyancsak nyereségesen lehetne fejleszteni.

3.4 Közvetlen szomszédként Irán és Afganisztán ugyancsak szorosan érintett, ezek Tádzsikisztánhoz hasonlóan perzsával rokon nyelvet beszélő országok, ahol a közelmúltban az iszlám fundamentalizmus megnyilvánulásaival lehetett találkozni. Jelenleg valamennyi közép-ázsiai ország szoros ellenőrzés alatt tartja a vallásos hevületet, de ez mégis fokozódik. Az iszlám beavatkozás az 1990-es tádzsik civil háborúban is szerepet játszott, sokan tartanak ennek visszatérésétől. A nukleáris kérdésekre visszavezethető szankciók miatt Irán számára a türkmén kapcsolatok különösen fontosak, itt is egy stratégiai gázvezeték épül. Az Afganisztánból induló kábítószer-csempészet egyre komolyabb probléma, e tekintetben azonban főként a nyugati végfelhasználással kell foglalkozni: a szegény és korrumpálható helyi hivatalnokok kábítószer-csempészet elleni fellépésre való ösztönzése mellett az európai (és amerikai) illegális piac korlátozásának és csökkentésének is a megoldás részévé kell válnia.

3.5 **Törökországnak** ugyancsak nagy befolyása van a régióban, ahol a tádzsikat kivéve türk népek élnek, rokonságban álló nyelvekkel. Közvetlenül a Szovjetunió felbomlását követően Törökország fontos szerepet játszott, és a kezdeti visszaesést követően újra erőteljesebben hallatja a hangját. Törökország a nyugat felé haladó energiavezetékek kulcsfontosságú állomása lesz.

3.6 Az **Amerikai Egyesült Államok** szerepe is jelentős a régióban, nem utolsósorban az afganisztáni háború miatt.

3.7 Mindezek alapján felvetődik a kérdés, hogy milyen mértékben kell az EU-nak jelen lennie, tekintetbe véve azt is, hogy itt egyetlen uniós tagállamnak sem volt gyarmata. Európa hosszú távú érdekeit kell nézni, az EU szélesebb körű kapcsolattrendszert is teljes mértékben figyelembe véve.

3.7.1 Az EU már jelenleg is kiterjedt tárgyalásokat folytat mind Oroszországgal, mind Kínával, amely országokkal stratégiai partnerséget kötött. Zajlanak a csatlakozási tárgyalások Törökországgal, még ha rendkívül lassú is a haladás. Továbbra is úgy tűnik azonban, hogy az EU közép-ázsiai országokkal ápolt kapcsolatait a fent említett országoktól teljesen függetlenül kezelik. Ennek semmi értelme. Az EU közép-ázsiai kapcsolatait az EU oroszországi, kínai és törökországi szerepvállalásával szorosan és kölcsönösen egyeztetve kell építeni, közép-ázsiai összeköttetéseinket pedig nem volna szabad oly módon fejleszteni, hogy az veszélyeztesse stratégiai kapcsolatainkat e kulcsfontosságú partnereink bármelyikével. Az Iránnal szemben életbe léptetett szankciók fennmaradásáig korai lenne ennek az országnak a bevonása, de figyelemmel kell kísérni az Irán és Közép-Ázsia közötti viszonyt is.

4. Az EU szerepe Közép-Ázsiában

4.1 A német elnökség kezdeményezésére 2007 júliusában az EU útnak indította saját közép-ázsiai stratégiáját. Bár kissé paternalisztikusan hangzik, fel kell lendíteni a nagyon alacsony szintű kereskedelmet. Kazahsztánt kivéve, amely (2007-hez hasonlóan) 2009-ben is az EU importjának 0,9 %-át, exportjának pedig 0,5 %-át adta, az EU kereskedelmi forgalma tekintetében egyik ország sem haladta meg a 0,1 %-ot. E statisztikák ellenére az EU továbbra is valamennyi ország – és elsősorban Kazahsztán – kiemelkedő kereskedelmi partnere, utóbbi esetében a kereskedelem volumenét tekintve az EU még Oroszországnál és Kínánál is jelentősebb partnernek bizonyul.

4.2 Igen nagy érdeke fűződik az EU-nak ahhoz, hogy közelről nyomon kövesse Közép-Ázsiát, különösképpen a keleti partnerségre vonatkozó programjának és a fekete-tengeri stratégiájának fényében. E két kezdeményezés (Törökországgal együtt) a korábbi Szovjetunió összes többi tagköztársaságát felöleli, kivéve Oroszországot, amellyel az EU egy különálló, új stratégiai partnerségi kapcsolatról tárgyal. Néhány uniós tagállam, mindegyik Litvánia és növekvő mértékben Németország, máris szoros kapcsolatokat ápol Közép-Ázsiával. Ezen túlmenően sokan gondolják Azerbajdzsánról, hogy szorosabb kapcsolatban áll Közép-Ázsiával, mint a kaukázusi térséggel, nem utolsósorban az energia és a vallás miatt.

4.2.1 Az energia kulcsfontosságú kérdés. A közép-ázsiai országok jelentős potenciális energiatartalékokkal rendelkeznek, amelyek további és kiegészítő energiaforrást jelentenek Európa számára, bár a tranzit és a szállítás körülményei miatt nehezebb formában. Alapvető fontosságú, hogy az EU továbbra is reálisan ítélje meg a régióbeli energiaellátás lehetőségeit, valamint hogy ezeknek a kapcsolatoknak az életképessége gyakorlati és gazdasági indokokon alapuljon. E természetes energiaforrásokra, amelyek az őket birtokló országok számára is fontosak, kiegészítő lehetőségként kell tekinteni, amelyek változatossá teszik a meglévő ellátást, és nem alternatív forrásként, sem pedig olyan aduként, amellyel befolyásolni lehet a régióbeli más országokkal ápolt kapcsolatokat.

4.3 Az elért haladásról szóló múlt évi jelentés kedvező kicsengése ellenére rendkívül korlátozottak az EU kapcsolatai az öt közép-ázsiai országgal. Csak Kazahsztánban működik teljes jogú uniós képviselő, míg Kirgizisztánban és Tádzsikisztánban nemrég nyílt meg az uniós delegáció. Üzbegisztánban és Türkmenisztánban „Európa Házak” biztosítják az EU képviselőt, ezek személyzete főleg szerződéses tanácsadókból áll. A CEPS⁽²⁾ szerint 18 tagállam rendelkezik nagykövetséggel Kazahsztánban, 10 Üzbegisztánban és csak néhány tagállamnak van nagykövetsége más országokban. Csak Németország és Franciaország működtet mind az öt államban nagykövetséget, az Egyesült Királyság négyben, míg kilenc uniós tagállam egyetlen államban sem képviselteti magát. Az EU közép-ázsiai stratégiájának sikere az EU sokkal magasabb szintű képviselőtén fog múlni, ami az Európai Külügyi Szolgálat előzetes próbatételét is jelenti majd, ennek szigorú költségvetési korlátozásai ellenére. Az EKSZ keretében megvalósuló közös fellépés, mégpedig olyan kulcsfontosságú kérdésekben, mint a vízügy (legalábbis a Schengen-államok számára) egyike lesz ezeknek a teszteknek.

(2) Európai Politikai Tanulmányok Központja

4.4 Az EU mind az öt állammal tárgyalásokat folytatott a partnerségi és együttműködési megállapodás tárgyában. A Kazahsztánnal, Kirgizisztánnal és Üzbegisztánnal kötendő megállapodások 1999-ben léptek hatályba, habár az Üzbegisztánnal kötött megállapodást az andidsáni megszárlást követően 2005 és 2008 között részben felfüggesztették. A Tádzsikisztánnal kötendő megállapodást (amelyet a polgárháború késleltetett) csak 2009-ben ratifikálták, míg a Türkmenisztánnal kötendő megállapodást az emberi jogok kérdése miatt még mindig nem ratifikálták.

4.5 Elsősorban Kazahsztán kezd a régió kulcsfontosságú szereplőjévé válni, és jól fejlődik az ország együttműködése az EU-val, mivel mindkét fél egyre nagyobb érdeklődést tanúsít a kapcsolatok iránt. Egyértelműen Kazahsztán az az ország, amely a leginkább nyitott az EU irányába, és amely az EBESZ⁽³⁾ elnökségi tisztsége érdekében kifejtett aktív és sikeres tevékenysége révén félreérthetetlen jelét adta annak, hogy kulcsfontosságú szerepet kíván játszani. Kazahsztánnak a szélesebb hatáskörű ügyekben való határozottabb közreműködés iránti vágyát bizonyítja az is, hogy csatlakozott az Oroszország és Fehéroroszország által létrehozott vámunióhoz, és egyértelműen érdeklődik a – lehetőleg Oroszországgal egy időben történő – WTO-csatlakozás iránt. További jelnek számít egyfelől a jelentős fiatal vállalkozói réteg kialakulása, amely ösztönzést kap és hajlandó is a külföldi tanulmányok folytatására, másfelől a növekvő civil társadalmi étosz és közreműködés.

4.6 Üzbegisztánban nem fedezhető még fel hasonló vágy a nagyobb nemzetközi ismertség iránt, Türkmenisztánhoz hasonlóan ez az ország is a zártabb, és a tekintélyuralmi megközelítést követi. Eredetileg Üzbegisztán tűnt a legesélyesebbnek arra, hogy szorosabb kapcsolatokat építsen ki Európával, de ez a remény – legfőképpen Andidsánt követően – szétfoszlott, míg Kazahsztán nyitottá vált.

4.7 A 2010. évi etnikai villongásokat követő jelentős aggályok ellenére Kirgizisztán nyitottabb társadalom, ahol a civil szervezetek nagyobb szerepet játszanak. Ez állapítható meg Tádzsikisztánnal kapcsolatban is, amellyel az EU-nak jelenleg igen gyengék a kapcsolatai. Tádzsikisztán sérülékenyebb, az 1990-es években jelentős polgárháború zajlott itt, amelynek visszatérésétől tartanak, emellett az ország az élelmszerválság veszélyének is ki van téve.

5. A civil társadalom szerepe és az emberi jogok

5.1 A civil társadalom szerepe nemcsak időszakosan változó, de nagymértékben eltérő az öt állam körében. Kirgizisztánban tapasztalható a civil társadalom bevonásának legmagasabb szintje, míg Kazahsztánt és Tádzsikisztánt a fejlődő civil társadalmi étosz jellemzi.

5.1.1 Ebben a három országban mindenesetre a civil társadalom világos szerepet játszott az uniós emberi jogi párbeszéd jól strukturált folyamatában, amely az EU közép-ázsiai stratégiájának egyik első eredménye. Ennek keretében éves találkozókra került sor hivatalos szinten, külön civil társadalmi szemináriumokkal, amelyeken emberi jogi kérdésekkel foglalkozó

üggyedek és helyi nem kormányzati szervezetek (NGO-k), valamint uniós tisztviselők vettek részt. E szemináriumok szabványosított napirend szerint folynak, de az eredmények mérésére egyelőre nincs megfelelő eszköz.

5.1.2 Az EGSZB határozottan támogatja ezt a folyamatot, de mélyseges csatlódottságának ad hangot, hogy az Európai Külügyi Szolgálat (EEAS) nem tartotta még érdemesnek, hogy az EGSZB-t is bevonja. Felkérjük az Európai Külügyi Szolgálatot, hogy mielőbb orvosolja ezt, nem utolsósorban mivel a szélesebb civil társadalommal folytatott párbeszéd bevált partnerének számítunk, és közvetítő szerepet látunk el ezen a területen, megalapozott és gyakorlatias tudással, valamint széles körben elismert tapasztalattal.

5.2 A civil társadalmi szerep e szintje nem tapasztalható sem Üzbegisztánban (ahol a kormány által szervezett NGO-k kerültek az előtérbe), sem Türkmenisztánban, ahol gyakorlatilag nem létezik független civil társadalom.

5.2.1 Fontos emlékeztetni arra, hogy a függetlenség előtt nem létezett hagyománya az állam és a polgárok között közvetítő civil társadalomnak, nem ismerték ezt a fogalmat, ahogy az NGO-k fogalma is ismeretlen volt. A szakszervezetek, a közösségi, az ifjúsági és szakmai szervezetek mind az állami struktúra részeként működtek, alig voltak nyitottak a külső hatások iránt, ami segítségükre lett volna a függetlenség elnyerése után az új intézmények kialakításában. Azóta ezek közül sokan függetlenebb irányvonalak mentén továbbfejlődtek, miközben privatizálták az állami vállalatokat, megjelentek a független szakszervezetek és szakmai szervezetek, elsősorban Kazahsztánban és Kirgizisztánban, és kisebb mértékben Tádzsikisztánban.

5.2.2 Az 1990-as években feltűntek a hagyományos helyi közösségeken és az egymást segítő törzsi (hashar/ashar) csoportokon alapuló helyi, vidéki közösségi kezdeményezések és önszervező csoportok, elsősorban a szovjet szociális jóléti rendszer szétesésére válaszul. Ezek azonban nagyon eltérőek az NGO-k nemzetközileg elismert fogalmától. Az utóbbi típusú NGO-k is feltűntek, de elsősorban a főbb városi területekre korlátozottan, és gyakran a jelentős külső (köztük amerikai) pénzügyi támogatástól függenek. Valamennyi ország eltérő módon fejlődött, különböző problémákkal, de a grúz, ukrán és kirgiz „színes” forradalmak után az NGO-k (amelyeket sokan idegennek, és a helyi viszonyokhoz képest túlfizetettnek tartottak) Üzbegisztánban szigorú korlátozás alá kerültek, Türkmenisztánban pedig gyakorlatilag eltűntek. Nemrég tovább növekedett a városi-vidéki elkülönülés, valamint az iszlám alapú befolyás és tevékenység.

5.3 Az uniós és a közép-ázsiai civil társadalom között látszólag elenyésző a hivatalos együttműködés vagy a mélyebb kapcsolat, ami aligha meglepő, hiszen Európa és Közép-Ázsia között a személyes kapcsolatok is igen gyérek. Mielőtt elvárnánk a közép-ázsiai civil társadalmaktól, hogy magukévá tegyék az általunk képviselt értékeket vagy akár azonosuljanak velük, ezeket először – erőltetés nélkül – meg kell ismertetni, majd széles körben meg kell érteni velük. Kazahsztán hídszerepet játszhat e vonatkozásban, nem utolsósorban a vállalatok és a szakszervezetek közötti jobb kapcsolatoknak köszönhetően.

⁽³⁾ Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, az Európát a korábbi Szovjetunió tagköztársaságaival összekötő egyetlen nemzetközi politikai és intézményi kapcsolat.

5.3.1 Az EGSZB úgy véli, hogy égetően szükséges az átfogó, koherens és koordinált uniós stratégia a közép-ázsiai országok civil társadalmával ápolott kapcsolatok fejlesztésének érdekében. Maga az EGSZB megfelelő helyzetben van ennek elősegítésére. Kulcsfontosságú kérdés az, miként lehetne a legjobban hozzájárulni a sokkal szélesebb körű párbeszéd és személyes kapcsolatok ösztönzéséhez, a kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdések és a feltörekvő civil társadalmi csoportok meghatározásához, valamint a bevált gyakorlatok ösztönzéséhez, hogy így létrejöjjön a hatékony civil társadalmi kapcsolatok támogatásának hivatalosabb mechanizmusa.

5.3.2 Üdvözlendő az Európai Külügyi Szolgálatnak (EEAS) a régióban kifejtett jelenlegi munkája. Alapvetően fontos azonban az uniós intézményekben fellelhető szakértelem legteljesebb felhasználása, ezért az emberi jogi párbeszéd folyamatához hasonlóan felkérjük az Európai Külügyi Szolgálatot, hogy mindenhol, ahol erre lehetőség mutatkozik, vonja be az EGSZB-t. Ennek az együttműködésnek kiemelt területe lehetne a kapacitásépítés, tekintettel a máshol szerzett kulcsfontosságú tapasztalatainkra.

5.3.3 Három út kínálkozik a megvalósításra. Először az Európai Külügyi Szolgálat segítségével magának az EGSZB-nek kell világosan meghatároznia azt, hogy kik legyenek jelenlegi fő kapcsolatai. Valóban független vállalati és szakszervezeti partnereket kell találni, és a többi fontos civil társadalmi partnerhez hasonlóan teljes körű kapcsolatokat kell velük kialakítani, mind az öt államban. A Munkaadók Nemzetközi Szervezete (IOE) nem rendelkezik közép-ázsiai tagokkal, bár vannak kapcsolatai Kazahsztánnal. Erre való tekintettel (és e vélemény népszerűsítésének céljával is) ajánlott, hogy egy kis létszámú EGSZB-küldöttség tegyen látogatást Közép-Ázsiában.

5.3.4 Ezt követően alapvető, hogy más fejlődő civil társadalmi szervezeteket is azonosítsanak, bátorítsák őket és helyben nyújtsanak nekik támogatást fejlődésükhöz. Itt újra az Európai Külügyi Szolgálathoz fordulunk, hogy minden olyan esetben vonja be az EGSZB-t, amikor és ahol erre lehetőség nyílik.

5.3.5 Az EGSZB azokat a kezdeményezéseket is erőteljesen támogatja, amelyek az öt országgal kötendő, a kereskedelemmel kapcsolatos esetleges megállapodásokra vonatkoznak. Ezzel összefüggésben, és a közelmúltbeli más uniós kereskedelmi megállapodásokkal összhangban, minden államban egy civil társadalmi fórum felállítását ajánljuk, amelynek révén hivatalosabbá válnának a régióbeli civil társadalmi kapcsolatok, és amely a fenntartható fejlődés terén szerzett EGSZB-s szakértelem megosztását is lehetővé tenné az érintett civil társadalmi szervezetekkel.

5.3.6 Harmadszor pedig nagyobb támogatást kellene nyújtani a szélesebb körű ifjúsági kapcsolatoknak és csereprogramoknak, valamint az Erasmus Mundus program szélesebb körű alkalmazásának, a szorosabb oktatási kapcsolatok és a két fél mobilitásának bátorítása érdekében. Ide kellene, hogy tartozzon az oktatási célra történő vízumkiadás felgyorsítása, a letehetősebb közép-ázsiai diákok számára nyújtott díjkezelvény, az angol nyelvű tankönyvek támogatása, a nyári egyetemek szervezése, valamint az egyetemi és középiskolai szintű

partnerségek kialakítása is. Üdvözljük az erre irányuló költségvetés megduplázását, amely így évi 10 millió euróra nő, de amint arra az elért haladásról szóló jelentés is rámutat, a közép-ázsiai lakosság túlnyomó része 25 évnél fiatalabb (és így nem emlékszik a szovjet időkre).

5.3.7 A civil társadalomnak kulcsfontosságú szerepe van a nagyobb regionális kohézió és integráció bátorításában, ami fontos a piacok hatékony működését lehetővé tevő gazdasági és társadalmi környezet felépítéséhez, ösztönözve a tisztességes munkahelyek létrehozását, fejlesztve a kvv-kat, megerősítve a helyi infrastruktúrát és segítve a szegénység csökkentését. Mindehhez stabil, világos hatáskörökkel rendelkező intézmények támogatását kell, hogy élvezze. Többek között a balti államokbeli civil társadalom tapasztalata bizonyul majd igen hasznosnak e tekintetben.

5.3.8 E folyamat azonban csak a politikai kötelezettségvállalásra, a békére és a biztonságra, a jogállamiságra, a nagyobb demokráciára, a jó kormányzásra és a makrogazdasági stabilitásra épülve lehet sikeres.

5.4 A civil társadalom nagyobb szerepével szorosan összefügg az emberi jogok kérdése – főleg Üzbegisztánban és Türkmenisztánban –, e területen viszont rendkívül lassú a haladás. Az önkényuralom hosszú hagyományát és az erre vonatkozó tapasztalatok hiányát is figyelembe véve, az emberi jogoknak egyre hangsúlyosabb szerepet kell játszaniuk, ha az EU – és az uniós civil társadalom – hatékonyan működő munkakapcsolatot kíván kiépíteni Közép-Ázsiával. Az emberi jogok hozzájárultak Európa arculatának és történelmének meghatározásához: ez egy olyan kulcsfontosságú terület, ahol Európa joggal érzi úgy, hogy segítséget nyújthat.

5.4.1 A jelenleg a figyelem középpontjában álló kérdéseket azonban egyeztetni kell, és a kulturális érzékenységet is figyelembe kell venni. Az ENSZ-hez és társult intézményeihez (pl. az ILO-hoz) való csatlakozásával az öt állam mindegyike önként fogadta el az egyetemes emberi jogokat. Sok más uniós kereskedelmi partnertől eltérően már valamennyi közép-ázsiai ország ratifikálta a 8 kulcsfontosságú ILO-egyezményt, kivéve az egyesülési szabadságról szóló 87. sz. egyezményt (Üzbegisztán) és az alsó korhatárról szóló 138. sz. egyezményt (Türkmenisztán). Utóbbi csak 2010 novemberében írta alá a gyermekmunkáról szóló 182. sz. egyezményt, míg Üzbegisztán csak 2009-ben az alsó korhatárról szólót. Más kérdés a végrehajtás. Sürgetjük ezért az Európai Bizottságot és az ILO-t, hogy helyezzen nagyobb hangsúlyt annak meghatározására, hogy miként és hol segítheti a legjobban Európa Közép-Ázsiát e kötelezettségvállalások teljesítésében.

5.4.2 Ez a kölcsönös bizalom kiépítésének gyakorlati útját jelentheti. Miközben vitatkozni lehet arról, hogy egyik emberi jog sem alapvetőbb a másiknál, a valódi problémák az alapvető emberi szabadságokkal, a jogállamisággal, valamint az egyesülési, a gyülekezési és a szólásszabadsággal kapcsolatos jogokra vonatkoznak. Az EU máris jó eredményeket ért el olyan kérdések sikeres kezelésével, mint például a fogyatékoság.

5.4.3 A fő aggodalmak és problémák azonban tovább élnek, a közelmúltbeli észak-afrikai események pedig mind az aktív civil társadalmi szerep kiépítésének fontosságára, mind pedig e háttérproblémák pozitív módon való kezelésének sürgősségére felhívják a figyelmet. Az EGSZB erős és hatékony kapcsolatokat, valamint jó munkaviszonyt kíván kiépíteni a közép-ázsiai civil társadalommal. A bojkott vagy a haladásra alapozott nagyon szigorú feltételek előírása nem jelent reális lehetőséget. Az közép-ázsiai országok helyzete a fehérorosz helyzethez hasonlítható, ahol 2011 januárjában az elnöki választások utáni zavargások nyomán 158 vezető tisztségviselőnek megtiltották az EU-ba való kiutazást, és befagyasztották uniós számláikat. Ez egy olyan példa, amelyet mind az öt államnak világosan szem előtt kell tartania.

5.4.4 A „Globális Európa” tárgyában kidolgozott véleményében ⁽⁴⁾ az EGSZB sürgette, hogy a jövőbeli uniós kereskedelmi megállapodások alapjául az Európai Bizottság alkalmazza a GSP Plus rendszere által felsorolt 27 egyezményt (ideértve a 8 alapvető ILO-egyezményt is). Ezt a célkitűzést ebben a vonatkozásban is meg kell ismételni, a Közép-Ázsiával folytatott szélesebb körű, nem az energiával kapcsolatos kereskedelem fejlesztésének, és – szükség esetén – a kereskedelemmel kapcsolatos technikai segítségnyújtás (TRTA) intézkedéseinek kiindulópontjaként. Egyidejűleg a WTO-tagságot is bátorítani kell. Csak Kirgizisztán tagja a WTO-nak, mára azonban széles körben elterjedt az a nézet, hogy 1998-as belépése korai volt.

5.5 Az „A” melléklet röviden összegzi az emberi jogokkal kapcsolatos jelenlegi helyzetet mind az öt államban.

6. Környezetvédelmi kérdések

6.1 A GSP Plus kulcsfontosságú környezetvédelmi egyezményeket is tartalmaz. Különösen fontosak Közép-Ázsia számára az élelmezésbiztonsággal, a vízellátás biztonságával és az energiaellátással kapcsolatos kérdések, ahol e problémák holisztikus kezelésének érdekében kulcsfontosságú szerep hárul majd az EU-ra az öt állam együttműködésének bátorításában. Az uniós stratégia alapján nem világos, hogy milyen mértékben függenek össze ezek a kérdések. A víz témáját mind az energiával foglalkozó, mind pedig a környezeti fenntarthatóságról szóló rész tárgyalja, az élelmezésbiztonság kérdése pedig önálló problémaként szerepel.

6.2 2008-ban Tádzsikisztán volt az egyetlen olyan ázsiai ország, amelyet a FAO az élelmiszerválsággal küzdő 17 ország között említett. A vízellátás biztonsága a régió egésze számára alapvetően fontos kérdés, ezt tanúsítja az Aral-tó nagymértékű zsugorodása, az eltűnő folyók növekvő problémája és az a tény, hogy a gyapot nagyon vízigényes növény. Az EU segélyezési tapasztalata itt is elősegítheti a további bizalomépítést Közép-Ázsiában.

6.2.1 Tádzsikisztánban és Kirgizisztánban az év legnagyobb részében nincs gond a vízkészletekkel (habár a rossz vízgazdálkodás és a sérült vízelosztó rendszerek nagyfokú pazarláshoz és ennek nyomán hiányokhoz vezettek), szomszédjaik azonban a vízkészletek szűkösségétől szenvednek, különösképpen Üzbegisztán (amely a nagy vízigényű rizs- és gyapottermesztés, valamint az emberi fogyasztás miatt kénytelen vizet importálni). Tádzsikisztán viszont az egyéb energiafajták kis mennyisége, de mindenekelőtt a nem megfelelő élelmezésbiztonság miatt szenved. Mind az energia, mind az élelmiszerellátás tekintetében nagymértékben függ szomszédjaitól.

6.2.2 2008-as becslések szerint több mint 2 millió ember (a lakosság több mint egyharmada) szenved élelmiszerhiányban, 750 ezer ember pedig „súlyos élelmiszerhiányban”. A lakosság 64 %-a a szegénységi küszöb alatt él, az ország területének pedig csupán 7 %-a alkalmas mezőgazdasági művelésre.

6.2.3 Üzbegisztán és Tádzsikisztán sajnos nem mutatkoztak jó szomszédoknak, ami az energia és víz exporttilalma nyomán a kölcsönös nélkülözés ördögi köréhez vezetett. A víz esetében főként a belföldi áramszolgáltatás biztosítása volt a cél, azonban Dusanbéban a leghidegebb időszakban így is csak napi két óra elektromos ellátást tudtak biztosítani.

6.3 Ez a krízis bebizonyította, hogy a teljes közép-ázsiai régió fenntartható gazdasági növekedésének ösztönzése érdekében igen fontos a holisztikus stratégia, ideértve a természetes erőforrások környezetbarát felhasználását, a szegénység csökkentését és mindenekelőtt az élelmezésbiztonságot. Az EGSZB mindazonáltal üdvözli a tényt, hogy az EU máris rendkívül sokat tett azért, hogy segítse Tádzsikisztánt és szomszédjait az ilyen jellegű válságok kezelésében.

Kelt Brüsszelben, 2011. június 16-án.

az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság
elnöke

Staffan NILSSON

⁽⁴⁾ COM(2006) 763 végleges